

УДК 316.46:371.8:37.013.77

Калюжна Є.М., Дудко А.О.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КРИТЕРІЇВ ВИБОРУ НЕФОРМАЛЬНОГО ЛІДЕРА У ШКІЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ

Калюжна Є.М., Дудко А.О. Психологічний аналіз критеріїв вибору неформального лідера у шкільному колективі. У статті розглядається лідерство як соціально-психологічний феномен, що породжений системою неформальних стосунків у групі. Особлива увага приділяється аналізу психологічних особливостей особистості лідера, що впливають на його поведінку і стиль міжособистісної взаємодії. За результатами діагностичного дослідження визначено основні критерії вибору неформального лідера у шкільному колективі. На підставі отриманого емпіричного матеріалу зроблено висновок про те, що комунікативно-організаторські здібності особистості виступають в якості найбільш впливового чинника при виборі неформального лідера у шкільному середовищі підлітків.

Ключові слова: особистість, підліток, лідерство, лідерські здібності, комунікативні здібності, організаторські здібності, неформальні стосунки.

Калюжная Е.Н., Дудко А.А. Психологический анализ критериев выбора неформального лидера в школьном коллективе. В статье рассматривается лидерство как социально-психологический феномен, порожденный системой неформальных отношений в группе. Особое внимание уделяется анализу психологических особенностей личности лидера, влияющих на его поведение и стиль межличностного взаимодействия. По результатам диагностического исследования определены основные критерии выбора неформального лидера в школьном коллективе. На основании полученного эмпирического материала сделан вывод о том, что коммуникативно-организаторские способности личности выступают в качестве наиболее влиятельного фактора при выборе неформального лидера в школьной среде подростков.

Ключевые слова: личность, подросток, лидерство, лидерские способности, коммуникативные способности, организаторские способности, неформальные отношения.

Постановка проблеми. Феномен лідерства здавна цікавить людство. Однак, систематичне, цілеспрямоване вивчення лідерства почалося тільки за часів Ф. Тейлора. І до сьогодні лідерство як об'єкт дослідження продовжує привертати до себе увагу вчених і практиків – представників найрізноманітніших галузей знання. Інтерес дослідників до проблематики лідерства є закономірним – у людському суспільстві існують різні групи, неодмінним атрибутом яких на певному етапі розвитку є висунення лідера. На даний час дослідженню психологічних аспектів явища лідерства присвячено велику кількість наукових праць, разом із тим, це не виключає можливості теоретичного переосмислення деяких пов'язаних із ним принципово важливих питань.

У психологічній науці питання про те, що саме робить людину ефективним лідером, усе ще недостатньо розроблене. Чи повинні існувати якісь ключові риси особистості, що роблять людину великим лідером і видатним керівником, і які це риси: високий інтелект, харизма, товариськість, сміливість або їх поєднання? За результатами досліджень виявляється, що дуже мало особистісних рис прямо пов'язані з лідерською ефективністю, а знайдена взаємозалежність зазвичай буває досить слабкою [3; 6; 9; 10].

Сучасний стан психологічних досліджень щодо аналізу критеріїв вибору лідерів характеризується накопиченням значної кількості публікацій в області системи «лідер – керівник», однак саме аспект формування неформального лідерства у шкільних колективах залишається не повністю висвітленим.

Отже, актуальність окресленої проблеми та необхідність її ґрунтовного вивчення обумовили вибір предмета дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Передумови виникнення наукових підходів до вивчення феномену лідерства були закладені ще у XIX ст., однак, тільки на початку XX ст. лідерство стало предметом наукових досліджень. Першими серед учених, які торкнулися цієї тематики, були представники персоналістського підходу – К. Берд, Г. Лебон, М. Михайловський, Г. Тард. Як результат розвинення цього підходу виникла «теорія рис» (Е. Богардус, Ю. Дженнінгс), згідно з якою лідер володіє особливими якостями, які передаються йому у спадок та відрізняють його від послідовників, при цьому, ці якості можна виділити. Однак, американський дослідник Р. Стогдилл (1948), порівнявши між собою більше ста двадцяти досліджень «рис лідера», прийшов до висновку про відсутність переконливих наукових даних стосовно того, що лідерами стають люди, яким притаманні якісь особливі риси характеру або специфічний набір таких рис.

На початку 40-х років минулого століття почали формуватися поведінкові теорії. Центральній проблемі поведінкового підходу – взаємодії лідера та його послідовників – присвятили свої наукові роботи У. Бенніс і Б. Нанус, Р. Блейк, Ж. Блондель, Р. Лайкерт, Дж. Моутон та інші [5].

У 80-і роки на зміну теорії рис прийшли ситуаційні теорії лідерства. На становлення ситуаційного підходу, який підкреслює відносність рис, властивих лідерам, і передбачає, що якісно різні обставини можуть породжувати якісно різних лідерів, суттєво вплинули праці Р. Бейлса, Т. Ньюкома, В. Парето, Ф. Фідлера, Р. Хауза, А. Хейра, П. Херсі і К. Бланшара та ін. Спостерігаючи, як ті самі люди у різних групах можуть займати різне статусне становище, грати в них різні ролі (наприклад, дитина може бути «лідером» серед однолітків у своєму дворі й «аутсайдером» у класі; або ж учитель може бути «лідером» у шкільному середовищі й втрачати це становище у колі родини), ці автори зробили висновок, що лідерство є не стільки функцією особистості або групи, скільки результатом складного й багатопланового впливу різних факторів

при входженні особистості у різні ситуації. Передбачалося, що кожна ситуація спілкування у групі здатна висунути свого «ситуативного» лідера, й у принципі лідерів може бути стільки, скільки членів у групі. Разом із тим, визнавалася можливість появи «універсального» («абсолютного») лідера, який одноосібно забезпечуватиме багатопланову групову діяльність. На сьогодні розуміння лідерства як «функції ситуації», що дозволяє встановити взаємозв'язок між роллю лідера та характером ситуації, визнається одним із найбільш перспективних напрямків у дослідженні цього феномену [4].

Аналітичний огляд історії розвитку теорій лідерства, а також взаємозв'язку основних моделей лідерства, представлені у працях С.Р. Філоновича (2000). Проблеми порівняльного аналізу керівництва і лідерства знайшли відображення у роботах Д. Адаіра, М.П. Беляцького, Ф.М. Волкова, А. Залезніка, А.Т. Зуба, І.Д. Ладанова, Б.Д. Паригіна, С.Т. Смірнова, В. Шеклтона та інших дослідників [1].

У XX столітті проблема лідерства привернула увагу соціологів, соціальних психологів, теоретиків менеджменту. Великий внесок у вивчення лідерства в соціології управління внесли такі вчені, як П.Ф. Друкер (2004), К. Клок і Дж. Голдсміт (2003). Лідерство як сукупність певних психічних якостей описував американський соціолог Е. Богардус (1933). На ролі особистісного чинника у лідерстві акцентує увагу «мотиваційна теорія» Р. Хау і Б. Басьо. У 20–30-ті роки XX ст. проблемою лідерства займалися У. Коулі, К. Левін, Р. Ліппі, П. Пігорс та інші. Тим самим, у рамках теорії рис склалася група концепцій, що описують психологічні характеристики лідера, а також перелік вимог, що висуваються до його особистості.

Що стосується шкільного середовища, то вченими вивчаються питання прояву лідерських якостей у підлітків у контексті шкільного колективу (Т.Є. Вежевіч, 2005), а також в умовах тимчасових підліткових об'єднань (А.Є. Бубякіна, 2015; О.О. Павлова, 2004; Н.Б. Рожинська, 2011; В.Б. Сбітнева, 2006 та ін.). Серед різноманітних аспектів зазначених досліджень значний науковий і прикладний інтерес становить вивчення особистісних характеристик старшого школяра, що забезпечують йому досягнення лідерського статусу в групі однолітків.

Водночас, слід визнати, що вказаний аспект лідерства та його специфіка у старшому шкільному віці належать до категорій маловивчених. Доводиться констатувати, що об'єктом уваги вітчизняних психологів, головним чином, стали проблеми дітей із несприятливим становищем серед однолітків.

Мета статті: дослідити вплив рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей старшокласника на його схильність до лідерства у шкільному колективі.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Кожен член групи, залежно від своїх ділових та особистісних якостей, закріплених за ним прав і обов'язків, внеску у спільну справу, рівня відповідальності, ступеня визнання групою особистих заслуг і здатності впливати на оточуючих, займає певне становище у системі групової організації – своєрідної ієрархії статусів. Вершину цієї ієрархічної градації займає лідер групи, який здобуває право брати на себе найбільш відповідальні рішення, що зачіпають інтереси усіх членів групи [6].

Як один із способів диференціації групи, лідерство за своєю суттю є складним психологічним феноменом, у якому певним чином фокусуються і проявляються найважливіші характеристики групового розвитку [8].

Відомо, що у шкільному віці якості лідера лише розвиваються. Лідером може стати дитина, яка користується великою популярністю, вміє домовитися з однолітками. У більшості учнівських колективів складається своєрідна ієрархія, внизу якої знаходяться діти, якими нехтують, а на верхівці – один або кілька лідерів (В.С. Мухіна, 1979).

У шкільному класі зазвичай виділяється 2–3 харизматичних учні, їх слухають та наслідують інші діти. У хлопців лідерами часто стають найбільш сильні фізично, швидкі на розправу школярі. Серед дівчат лідерські позиції займають або найбільш популярні у хлопців, або найкмітливіші й товариські [7].

Лідерів поділяють на «ділових» та «емоційних» (Д.Б. Ельконін, 1960). Ділові лідери проявляють свої організаторські здібності, коли потрібно займатися справами класу, в той час як емоційні – більше тяжіють до спілкування, залагодження конфліктів, з ними часто радяться і діляться своїми переживаннями інші діти.

У шкільному середовищі до лідера висуваються такі вимоги [7]:

- гнучкість поведінки, розвиненість навичок спілкування;
- обізнаність і зацікавленість в справах школи і класу;
- ініціативність, наполегливість;

- здатність виконувати свої обов'язки, володіння достатнім авторитетом для впливу на інших учнів класу.

Висування лідера у молодіжній групі відбувається спонтанно, у міру розвитку і функціонування групи. При цьому діють два фактори – об'єктивний і суб'єктивний. Об'єктивний фактор – у лідера висувається той член групи, який найбільш «корисний» для її діяльності та виявляє себе найкращим чином у повсякденному житті колективу. Суб'єктивний фактор — на місце лідера висувається той, хто володіє особистісними якостями, необхідними для здійснення функцій лідера в групі. Зазвичай, це найбільш активні, енергійні, вольові, рішучі члени групи, що володіють непоганим інтелектом, вміють підпорядкувати собі інших [2].

Проте, не тільки особистісні якості індивіда обумовлюють його висунення в лідери, оскільки вони мають значення тільки тоді, коли необхідні для рішення загальних завдань і цілей, що стоять перед групою [5]. Висування лідера відбувається поступово, у міру розвитку і функціонування неформальної групи. У молодіжних групах низького рівня розвитку (випадкових компаніях) процес висування лідера тільки

починається, але вже одразу встигає завершитися. Лідер такої групи з'являється тільки у певних ситуаціях, поза якими лідерські функції може взяти на себе хто-небудь інший. У групах високого рівня розвитку феномен лідерства представлений у його класичному вигляді. Лідер такої групи проходить шлях від особи, яка володіє схильністю до лідерства та виявляє ці схильності від випадку до випадку, – до справжнього керівника, організатора неформальної групи, без участі якого не вирішується жодне пов'язане з її діяльністю питання (Л.І. Божович, 1979).

Лідер групи виконує важливі соціально-психологічні функції, без яких неможливе нормальне її функціонування. Саме завдяки лідеру група стає згуртованою, її склад стабілізується, міжособистісні відносини формалізуються. У результаті створюється співтовариство високого рівня розвитку – неформальна група.

Явище неформального лідерства дуже багатогранне і не може трактуватися тільки з позитивної або негативної сторони. Вивчення цього явища може допомогти змінити відносини в групі на краще і поліпшити її працездатність. Феномен лідерства є далеко не повністю вивченим на сьогодні, тому дослідження у цій області не припиняються та залишаються досить актуальними.

З метою емпіричного вивчення критеріїв вибору неформального лідера в учнівському колективі було проведене діагностичне дослідження, у якому взяли участь учні 10-го класу Нікопольської ЗОШ № 24 (Дніпропетровська область). Досліджувана вибірка складала 28 осіб, з яких 15 – дівчат і 13 – хлопців, віком 15–16 років.

В якості діагностичного інструментарію поетапно було використано:

- соціометрію (авт. Дж. Морено);
- методику діагностики лідерських здібностей (авт. Є. Жаріков, Є. Крушельницький);
- методику оцінки комунікативних та організаторських здібностей (авт. В.В. Синявський, В.А. Федорошин).

За допомогою соціограми у класі було виявлено 2 неформальних лідери. Зведені результати діагностування лідерських якостей досліджуваних учнів, а також оцінювання їхніх комунікативних та організаторських здібностей представлені у *табл. 1*.

Таблиця 1

Зіставлення результатів діагностики лідерських, комунікативних та організаторських здібностей учнів

№ учня	Лідерські здібності		Комунікативні та організаторські здібності	
	Кількість набраних балів	Рівень вираження лідерських якостей	Оцінка (набрані бали)	Рівень комунікативних та організаторських здібностей
1	18	Слабкий	1	Украй низький
2	28	Середній	3	Середній
3	19	Слабкий	2	Нижче від середнього
4	19	Слабкий	3	Середній
5	29	Середній	3	Середній
6	40	Високий	5	Дуже високий
7	39	Високий	5	Дуже високий
8	24	Слабкий	4	Високий рівень
9	21	Слабкий	2	Нижче від середнього
10	18	Слабкий	1	Украй низький
11	27	Середній	2	Нижче від середнього
12	25	Слабкий	3	Середній
13	28	Середній	3	Середній
14	30	Середній	4	Високий
15	36	Високий	5	Дуже високий
16	34	Середній	4	Високий
17	38	Високий	4	Високий
18	33	Середній	3	Середній
19	36	Високий	3	Середній
20	26	Середній	3	Середній
21	22	Слабкий	2	Нижче від середнього
22	20	Слабкий	2	Нижче від середнього
23	24	Слабкий	3	Середній
24	21	Слабкий	2	Нижче від середнього
25	27	Середній	3	Середній
26	29	Середній	3	Середній
27	25	Слабкий	2	Нижче від середнього
28	30	Середній	2	Нижче від середнього

Отримані у ході емпіричного дослідження результати показали, що виявлені за допомогою соціограми неформальні лідери класу (учні за № 7 і № 15) мають високий рівень як лідерських, так і комунікативних та організаторських здібностей, що свідчить на користь гіпотези щодо існування між ними взаємозв'язку.

Коефіцієнт кореляції Пірсона між двома досліджуваними параметрами – схильністю до лідерства та комунікативними і організаторськими здібностями, склав +0,504, тобто статистичний аналіз підтвердив наявність прямого зв'язку між комунікативними та організаторськими здібностями учнів та їхньою схильністю до лідерства. Отже, зіставлення емпіричних показників та застосування кореляційного аналізу дають підстави стверджувати, що лідерські, комунікативні та організаторські здібності учнів знаходяться у безпосередньому взаємозв'язку.

Висновки. Таким чином, за результатами теоретико-емпіричного вивчення впливу рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей старшого підлітка на його схильність до лідерства у шкільному колективі, між означеними показниками встановлено наявність прямого кореляційного зв'язку, а саме: чим вищий рівень комунікативних та організаторських здібностей у школяра, тим більше виражена у нього схильність до лідерства, і навпаки. Тим самим, можна з упевненістю констатувати, що комунікативно-організаторські здібності виступають в якості одного з найбільш впливових чинників при виборі неформального лідера у шкільному колективі.

Перспективи подальших досліджень. Зважаючи на те, що проблеми дослідження внутрішньогрупових взаємостосунків, міжособистісного спілкування, спільної діяльності, впливу групи на особистість не перестають привертати всебічну увагу дослідників, можна вважати евристичною спробою вивчення зв'язку соціальних здібностей підлітків з їхнім статусним становищем у групі. Спираючись на результати аналізу психологічних досліджень, можна із певною часткою імовірності припустити, що соціальні здібності, а саме: соціальний та емоційний інтелект, соціальна креативність та комунікативна компетентність, впливають на соціальний статус школяра в учнівському колективі.

Список використаних джерел

1. Адаир Д. Психология лидерства / Д. Адаир ; пер. с англ. М. Котельниковой. – М. : Эксмо, 2005. – 352 с.
2. Белякова Н.В. Социально-психологические особенности проявления лидерства в студенческих группах / Н.В. Белякова : дисс. ... канд. психол. наук. – М., 2002. – 197 с.
3. Беляцкий Н.П. Менеджмент. Основы лидерства : учебное пособие для вузов / Н.П. Беляцкий. – М. : Новое знание, 2002. – 250 с.
4. Бендас Т.В. Психология лидерства : учебное пособие / Т.В. Бендас. – СПб. : Питер, 2009. – 448 с.
5. Бенис У. Как становятся лидерами. Менеджмент нового поколения / У. Бенис, Р. Томас. – М. : Вильямс, 2006. – 208 с.
6. Берн Э. Лидер и группа. О структуре и динамике организаций и групп / Э. Берн. – Екатеринбург : ЛИТУР, 2002. – 320 с.
7. Вежевич Т.Є. Педагогічні умови розвитку лідерських якостей учнів / Т.Є. Вежевич. – Улан-Уде : Беліг, 2005. – 172 с.
8. Карамушка Л.М. Психология управления : навч. посіб. / Л.М. Карамушка. – К. : Міленіум, 2003. – 344 с.
9. Кричевский Р.Л. Психология лидерства : учебное пособие / Р.Л. Кричевский. – М., 2007. – 542 с.
10. Филонович С.Р. Лидерство и практические навыки менеджера / С.Р. Филонович. – М. : Инфра-М, 2000. – 288 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Adair D. Psihologija liderstva / D. Adair ; per. s angl. M. Kotel'nikovoj. – M. : Eksmo, 2005. – 352 s.
2. Beljakova N.V. Social'no-psihologicheskie osobennosti projavlenija liderstva v studencheskih gruppah / N.V. Beljakova : diss. ... kand. psihol. nauk. – M., 2002. – 197 s.
3. Beljackij N.P. Menedzhment. Osnovy liderstva : uchebnoe posobie dlja vuzov / N.P. Beljackij. – M. : Novoe znanie, 2002. – 250 s.
4. Bendas T.V. Psihologija liderstva : uchebnoe posobie / T.V. Bendas. – SPb. : Piter, 2009. – 448 s.
5. Bennis U. Kak stanovjatsja liderami. Menedzhment novogo pokolenija / U. Bennis, R. Tomas. – M. : Vil'jams, 2006. – 208 s.
6. Bern E. Lider i gruppa. O strukture i dinamike organizacij i grupp / E. Bern. – Ekaterinburg : LITUR, 2002. – 320 s.
7. Vezhevich T.Ye. Pedagogichni umovy rozvytku liders'kykh yakostey uchniv / T.Ye. Vezhevich. – Ulan-Ude : Belih, 2005. – 172 s.
8. Karamushka L.M. Psykholohiya upravlinnya : navch. posib. / L.M. Karamushka. – K. : Milenium, 2003. – 344 s.
9. Krichevskij R.L. Psihologija liderstva : uchebnoe posobie / R.L. Krichevskij. – M., 2007. – 542 s.
10. Filonovich S.R. Liderstvo i prakticheskie navyki menedzhera / S.R. Filonovich. – M. : Infra-M, 2000. – 288 s.

Kaluzhna, E.M., Dudko, A.O. Psychological analysis of school collective informal leader selection criteria. This article analyzes leadership as a social-psychological phenomenon generated by the system of informal relations in the group. Particular attention is paid to the psychological characteristics of the personality of leader, that affect his / her behaviors and interpersonal interaction style. The authors attempted to identify personal characteristics of teenagers that ensure their achievement of leadership status in the peer group. It was suggested that individuals' communication and organizational skills were among the main factors that determine their choosing as informal leaders by adolescents.

The psychodiagnostic study conducted by the authors, allowed determining the main criteria for choosing informal leaders in the school collectives. The empirical research conducted by the authors, found direct correlations between teenagers' communication and organizational skills and their inclination for school leadership: the higher the levels of school students' communication and organizational skills, the more inclined they were to lead and vice versa. Based on the obtained results, the

authors confirmed the assumption that the individual's communication and organizational skills acted as the most influential factor in choosing informal leader among adolescents in school. It was concluded that the conducted theoretical and empirical research evidenced the importance of studying the links between teenagers' social skills and their statuses in the collectives.

Keywords: personality, teenager, leadership, leadership qualities, communication skills, organizational skills, informal relationships.

Відомості про авторів

Калужна Євгенія Миколаївна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології, факультет соціальної педагогіки та психології, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна.

Kaluzhna, Eugeniya Mykolaivna, PhD in Psychology, associate professor, vice dean of faculty of social pedagogy and psychology, Department of practical psychology, Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine.

E-mail: epsi@meta.ua

Дудко Анастасія Олександрівна, студентка факультету соціальної педагогіки та психології, Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна.

Dudko, Anastasiya Olexandrivna, student of faculty of social pedagogy and psychology, Zaporizhzhya National University, Zaporizhzhya, Ukraine.

E-mail: nastya.dudko.0@mail.ru

УДК 316.42

Карамушка М.І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ МОЛОДІ

Карамушка М.І. Особливості формувального експерименту для розвитку психологічних якостей соціально активної молоді. У статті розкрито зміст тренінгу, спрямованого на розвиток психологічних якостей соціально активної молоді (у науковій та освітній сферах, допомога учасникам АТО та вимушеним переселенцям, у культурно-мистецькій, спортивній, екологічній сферах та ін.). Проаналізовано результати формувального експерименту. Представлено показники ефективності розробленого тренінгу. Виділено психологічні якості, які змінили свої показники після проведення тренінгу. Показано зростання показників за організаторськими здібностями, лідерством, альтруїзмом, досягненням успіху, асертивністю, комунікативним контролем, бажанням вступати у соціальний контакт та зниженням рівня прояву стратегій поведінки «уникнення», «асоціальні дії», «агресивні дії».

Ключові слова: молодь, соціальна активність, розвиток психологічних якостей, тренінг.

Карамушка М.І. Особенности формирующего эксперимента для развития психологических качеств социально активной молодежи. В статье раскрыто содержание тренинга, направленного на развитие психологических качеств социально активной молодежи (в научной и образовательной сферах, помощь участникам АТО и вынужденным переселенцам, в культурно-художественной, спортивной, экологической сферах и др.). Проанализированы результаты формирующего эксперимента. Представлены показатели эффективности разработанного тренинга. Выделены психологические качества, которые изменили свои показатели после проведения тренинга. Показан рост показателей по организаторским способностям, лидерству, альтруизму, достижению успеха, асертивности, коммуникативному контролю, желанию вступать в социальный контакт и снижению уровня проявления стратегий поведения «избегание», «асоциальные действия», «агрессивные действия».

Ключевые слова: молодежь, социальная активность, развитие психологических качеств, тренинг.

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в Україні актуалізують питання залучення молоді, яка здатна глибоко розуміти, прогнозувати та планувати соціальну реальність, у процеси розвитку соціальної свідомості та відповідальності. Від цього залежить майбутній розквіт держави та суспільства в цілому. Ефективне залучення молоді до суспільних процесів вимагає детального вивчення сутності соціальної активності молоді, психологічних чинників, які впливають на процеси соціальної активності, та умов її розвитку.

Формування та розвиток психологічних якостей соціально активної сучасної молоді є одним із найбільш важливих питань розвитку вітчизняного суспільства, оскільки саме молодь на сьогодні є рушійною силою позитивних змін, особливо в сучасних соціально-економічних умовах нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема соціальної активності особистості, зокрема молоді, знайшла певне відображення в роботах зарубіжних [1; 2; 4; 5; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13 та ін.] та українських [3; 6 та ін.] авторів.

У цих дослідженнях розкрито сутність соціальної активності молоді, її роль у соціалізації особистості, показано роль молодіжної політики держави, соціальних інституцій, зокрема молодіжних формувань, в її розвитку та ін.

Разом із тим, слід зазначити, що досліджень, які розкривають психологічні особливості соціально активної молоді в сучасних умовах розвитку українського суспільства, що характеризується вираженою соціальною напруженістю і потребує активного залучення молоді до розв'язання соціальних проблем, досі